

Įgalinimas socialiniame darbe

Lijana Gvaldaitė

Vilniaus universitetas

Įvadas

Nagrinėjant šiuolaikinio socialinio darbo procesus ir ieškant efektyvaus veikimo strategijų, dažnai minima sąvoka „įgalinimas“, angliškai vadinama *empowerment*. Turėjęs pradžią socialinėje ir bendruomenės psichologijoje praėjusio amžiaus pabaigoje, įgalinimo procesas pradėtas taikyti ir socialiniame darbe, ypač jis atpažįstamas bendruomeninio lygmens modeliuose (*community empowerment*). Užsienio literatūroje pateikiama informacijos apie įgalinimo proceso išplitimą ir kitose srityse – medicinos, vadybos, organizacijos valdymo, politikos ir kitur. Vakaruose ši strategija tampa populiaru ne tik tarp specialistų, bet sulaukia ir nemažai tyrėjų dėmesio. Vienas iš pirmųjų *empowerment* nagrinėjusių ir aprašiusių autorių buvo amerikietis psichologas J. Rappaport (1987), galima paminėti ir daugelį kitų tyrėjų – psichologų, sociologų – daugiausia amerikiečių ir anglosaksų kultūros atstovų: M. Levin, D. Perkins (1987), C. Swift, G. Levine (1987), F. Riessman (1986), C. Kieffer (1982), R. Adams (1996) ir kt.

Italas F. Folgheraiter (1998, 2002) į įgalinimo sampratą įtraukia naują akcentą, išryškinęs santykių šiame procese svarbą ir išplėtojęs santykių strategijos paradigimą. Paminėtini ir kiti tokią *empowerment* dimensiją tyrę italų autoriai, kurių įžvalgomis remiamasi šiame straipsnyje – G. Rossi, M. Bruscanoli, D. Francescato, S. Gheno ir kt.

Lietuvoje, nors ir galima rasti užuominų apie įgalinimo procesą socialinės psichologijos, bendruomenės teorijos, kai kuriuose socialinio darbo tekstuose, išsamesnių teorinių ir empirinių studijų stokojama. Mūsų šalyje psichosocialinės pagalbos kontekste susiduriant su pakankamai mechaniškais šios sąvokos vartojimo atvejais, kyla klausimas, ar šiandienėje socialinės paramos sistemoje žmogaus įgalinimo siekį deklaruojant kaip efektyvaus veikimo strategiją, yra žinoma ir susimąstoma apie įgalinimo koncepcijos daugiaaspektiškumą, apie pakankamai sudėtingą veikimo būdą, kuris yra grindžiamas tam tikromis principinėmis nuostatomis, apibrėžiančiomis ir specialisto laikyseną, profesionalo ir pagalbos reikalingo asmens santykių pobūdį ir pan. Tad nuodugnesnis šio metodo nagrinėjimas gali būti aktualus socialinio darbo teorijai ir praktikai. Tai paskatino atlikti tyrimą, kurio **tikslas** – nagrinėti įgalinimo sampratą ir praktinės raiškos būdus socialinės pagalbos procesuose. **Tyrimo uždaviniai**: 1) aptarti įgalinimo teorinius matmenis; 2) analizuoti įgalinimo taikymo galimybes individualiai dirbant su klientu; 3) nustatyti įgalinimo raiškos būdus Lietuvos ir Italijos Lombardijos regiono grupių savivalbos grupėse ir palyginti šių grupių patirtis. **Tyrimo objektu** pasirinkta įgalinimo samprata ir raiška socialinės pagalbos procesuose.

Naudoti tyrimo **metodai** – lyginamoji mokslinės literatūros analizė, atvejų analizė, interviu su šeimų savivalbos grupių vadovais (ekspertais) ir dalyviais Lietuvoje bei Italijos Lombardijos regione.

Straipsnyje siekiama išryškinti įgalinimo proceso specifiškumą ir, remiantis atvejo pavydžiu ir interviu analize, atskleisti jo taikymo individualaus ir bendruomeninio socialinio darbo modeliuose ypatumus.

Žinoma, straipsnyje pasirinkti nagrinėti tik kai kurie įgalinimo aspektai. Tikimasi, kad pateikiama analizė bus naudinga socialinio darbo mokslininkams ir praktikams ne tik informatyviu požiūriu, bet ir suteiks akstiną platesniems tyrimams bei diskusijoms socialinio darbo kokybės tema.

1. Įgalinimo sampratos problema

Visų pirma pasakytina, kad, pasigilinus į anglų k. žodžio *empowerment* etimologiją, galima suabejoti lietuviškuoju *įgalinimo* atitikmeniu. Beje, šis terminas neverčiamas ne angliškai kalbančiose šalyse, matyt, būtent dėl to, kad siekiama išlaikyti šios sąvokos originalią koncepciją. Žinoma, atsižvelgiant į lietuvių kalbos reikalavimus, taisyklinga vartoti lietuviškas sąvokas. Tačiau šiuo atveju kyla klausimas, ar tikrai įgalinimas atskleidžia sudėtingos *empowerment* strategijos subtilybes. Taigi anglų kalba *empowerment* reiškia „skatinti galios įgijimą“ arba, anot J. Rappaport (1987), didinti asmenų ir grupių galimybes aktyviai veikti ir kontroliuoti savo gyvenimą. G. Rossi (2003) atkreipia dėmesį, kad *empowerment* parodo ne tik gebėjimų bei galių įgijimą, t. y. rezultatą, bet pabrėžia ir patį procesą, kuris gali ir nesibaigti pozityviu rezultatu, arba taip, kaip jį įsivaizdavo ar suplanavo profesionalas. Juk iš tikrųjų žmogus net ir po ilgo pagalbos proceso nebūtinai ima savarankiškai spręsti problemas ir rūpintis savo gerove ar, sutelkęs vidaus ir išorės išteklius, pradeda visavertiškai gyventi. Atrodo, kad būtent proceso ir rezultato aspektų ir neišryškina lietuviškasis įgalinimo supratimas, kuriame vis dėlto labiau orientuojamasi į rezultatą. Šiuo požiūriu turbūt reikėtų dviejų atskirų sąvokų „įgalinimas“ ir „galinimas“, bet, akivaizdu, kad tokie variantai sukeltų dar didesnę painiavą. Tad, matyt, tinkamiausia išeitis, kaip ir kitais atvejais, – turėti galvoje tikrąsias sąvokų reikšmes, joms priskiriamą turinį. Šiame straipsnyje toliau vartojama įgalinimo sąvoka, nebekarotojant angliškojo termino. Nors, kaip sakytą, problema, ar lietuviškojo socialinio darbo teorijoje ir praktikoje vartojant įgalinimo sąvoką turimas galvoje tas pats *empowerment*, išlieka.

Žmogaus įgalinimo esmę būtų galima glaustai apibūdinti kaip gebėjimą „paimti savo gyvenimą į rankas“, telkti pastangas jį keisti, priimti aktyvią poziciją tikrovės atžvilgiu. Todėl asmeninių kompetencijų veikti didėjimas, naujų, anksčiau nepažintų, vidaus išteklių atradimas, sunkumų priėmimas ir pozityvus jų traktavimas yra tipiški „įsigalinusio“ žmogaus požymiai (Swift, Levine, 1987). Sakytume, kad tai būdinga kiekvienam brandžiam ir sąmoningam suaugusiam žmogui, tad galėtume iš karto klausti, ar tokie „rezultatai“ yra įmanomi dirbant su socialinio darbo klientais.

Visų pirma, reikalinga prielaida, kad čia traktuojama kokybinė darbo su žmogumi dimensija, todėl „rezultatas“, nors ir turintis pakankamai aiškius vertinimo kriterijus, yra interpretavimo dalykas. Dėl to gali kilti nemažai keblumų.

F. Folgheraiter (1998) įgalinimą traktuoja kaip psichologinę būseną, t. y. veikėjo įsitikinimą, kad jis gali ar turi veikti arba geba veikti; arba kaip intervencijos strategiją, kitaip sakant, gebėjimą veikti kartu su pagalbos reikalingu asmeniu taip, kad nebūtų pakenkiama jo įsitikinimams ir kompetencijoms. Autoriaus nuomone, efektyvus rezultatas pasiekiamas tada, kai pavyksta sujungti abu lygmenis. Kad ir kaip būtų, pozityviems santykiams, bendravimui čia tenka pagrindinė vieta. Tad pozityvus pokytis asmens gyvenime iš esmės galimas tik įsikišant išorės veiksniams – per individualius santykius su specialistais ar bendruomenės nariais, taip pat dėl grupėse, bendruomenėse vykstančių procesų, kuriuos kuria juose dalyvaujantys.

M. Levine ir D. Perkins (1987) įgalinimo procese išryškina galimybių ir sąlygų suteikimo asmenims ar grupėms pasinaudoti reikiama išteklių svarbą: jiems reikia suteikti informaciją apie prisitaikymo prie aplinkos, socialinės integracijos būdus, kita vertus, svarbu, kad jie taptų socialiai aktyvūs, t. y. dalyvautų visuomeniniuose – bendruomeniniuose procesuose, kurie gali išjudinti vidinį žmogaus potencialą ir paskatinti prisidėti sprendžiant ne tik savo, bet ir kitų žmonių problemas. Toks veikimo būdas ypač aktualus bendruomeninės psichologijai, kurią domina, kaip įgalinimo procesai suteikia impulsą dalyvauti socialinėje solidarumo veikloje ir taip inicijuoja pozityvius asmens gyvenimo pokyčius. Anot F. Folgheraiter (2002), teigiamas pokytis įmanomas būtent tada, kai žmonės suvokia, kad šiame procese jie yra veikėjai ir turi teisę ar netgi pareigą būti savo gerovės kūrėjai. Tada „išsigelbėjimo“ ar stebuklingų receptų nereikia ieškoti kitur, už grupės ar bendruomenės ribų,

bet visavertiškesnis gyvenimas kuriamas kartu su kitais žmonėmis. Pažymėtina, kad įgalinimo sampratoje suponuojamas *galios* matmuo turi teigiamą prasmę, nusako žmogaus vidinį gebėjimą būti ir veikti, pasirinkti, optimaliai panaudoti esamus išteklius, turėti ryšių su išorės pasauliu.

M. Brusaglioni (1994) manymu, įgalinimo atskaitos taškas – kliento naujo poreikio ar troškimo (daugiau ar mažiau aiškaus ar migloto) atsiradimas. Autoriaus nuomone, neįmanoma kalbėti apie įgalinimą, jeigu trūksta šio dėmens. Būtent poreikiai ir troškimai, susiję su bet kuria gyvenimo sritimi, nors ir labai specifine ar banalia, kasdiene, ir yra aktyvinimo objektas, siekiant pokyčio. Troškimą šiuo atveju galėtume vadinti pokyčio skatinamąja jėga.

Taigi, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad įgalinimo samprata turi gana aiškius matmenis, esama įvairių teorinių ir metodologinių interpretacijų. Kaip sakyta, gali būti skirtingų požiūrių, kada žmogų būtų galima laikyti įgalintu, vis dėlto pakankamai sudėtinga nustatyti konkrečius rodiklius. Greičiausiai ir čia būtų pravartu taikyti „Kiekvienas atvejis individualus!“ taisyklę. Be to, galima diskutuoti dėl paties proceso, specialisto ar kito subjekto (grupės, bendruomenės narių) laikysenos, veikimo būdo, kuriuo pasiekiamas vienoks ar kitoks rezultatas. F. Folgheraiter (2002) skiria dvi pagrindines laikysenas, dėl kurių labiausiai diskutuojama: *įgalinimo pasyvi strategija* ir *santykių strategija*. Pasyvi strategija apibūdinama kaip globėjiška specialistų ir socialinių tarnybų veikla pagalbos reikalingų asmenų atžvilgiu. F. Folgheraiter įsitikinimu, taip veikiant rizikuojama, kad tarnybos tampa pernelyg globėjiškos, imasi veikti vietoj žmogaus, kuris lieka pasyvus paslaugų ir pagalbos gavėjas. Tokia laikysena, kaip pažymi autorius, nėra racionali ir atitinkanti žmogaus egzistencijos specifiškumą. Santykių strategijoje, kurią vėliau išplėtojo F. Folgheraiter, atvirksčiai, pabrėžiamas darbuotojo ir kliento santykis, abipusis bendradarbiavimas, dalijimasis atsakomybėmis sprendžiant pagalbos reikalingo asmens problemas. Tokios koncepcijos pagrindą sudaro *pasitikėjimo* klientu ir jo kompetencijomis nuostatos.

Skirtinga minėtoms strategijoms yra *direktyvinė laikysena*, kai specialistas yra linkęs dominuoti, tiesiogiai nurodyti „teisingos elgsenos“ instrukcijas ar netgi paradoksaliai vietoj teikiamos pagalbos pasisavinti iš žmogaus galią, kurią iš esmės turėtų suaktyvinti. Čia rizikuojama ne tik nesuteikti pagalbos klientui, bet ir jam pakenkti. Tokia psichologinė dinamika, kaip ir daugelis kitų, gali būti ir nesąmoningai įgyvendinama darbe su pagalbos reikalingais asmenimis.

F. Folgheraiter kritikuoja ir *nedirektyvinę* C. Rogers aprašytą poziciją, pagal kurią specialistas praktiškai suteikia visišką veikimo laisvę žmogui, palikdamas veikti jį vieną, o kartu ir atsiribodamas nuo jo.

Kaip sakyta, profesionalui gali kilti veikimo būdo dilema. Minėtas laikysenas galima lengvai atpažinti ir socialinio darbo praktikoje. Akivaizdu, kad tokiais atvejais geriausia išeitis yra ieškoti pusiausvyros, vengiant kraštutinumų kliento ir jo situacijos atžvilgiu – perdėtos globos arba visiško pasyvumo, galinčio nuvesti iki abejingumo, arba direktyvios intervencijos. Todėl svarbu, kad klientas yra skatinamas veikti savarankiškai specialistui įsitraukiant į santykį su juo, bet kartu paliekant erdvės paties kliento laisvei.

Taigi *įgalintojo* (t. y. specialisto individualiame pagalbos santykyje su klientu, bet juo gali būti ir grupė, bendruomenė, kaip visumos vienetas) vaidmuo, jo vertybinė laikysena, kompetencija yra labai reikšmingi veiksniai, tačiau kartu pasakytina, kad jie ne visada nulemia pagalbos proceso sėkmę. Kaip žinoma, pozityvus rezultatas priklauso nuo daugelio subjektyvių ir objektyvių veiksnių, vidaus ir išorės išteklių, pagaliau nuo specialisto ir kliento sukuriama santykio, visada implikuojančio „aš“ ir „tu“ laisvę, pobūdžio. Galima sakyti, kad specialisto įsikišimas reiškia tam tikrą techninę laikyseną, skatinančią ir didinančią asmenų gebėjimą daryti tai, kas jiems priimtina ir ką jie geba. Todėl labai svarbu, kad profesionalas atsitrauktų nuo asmeninių įsivaizdavimų ir projekcijų žmogaus, kuriam rengiasi padėti, atžvilgiu (Folgheraiter, 2006), nes, kaip sakyta, įgalintojo įsikišimas, jei yra per daug direktyvus, gali būti ir žalingas ar net destruktivus.

Toliau įgalinimo galimybės nagrinėjamos iliustruojant konkrečiais pavyzdžiais.

2. Įgalinimo strategija individualiai dirbant su atveju

Pavyzdžiu paimsime R. Mucchielli (1996) konsultavimo analizės schemą, kurioje jis, remdamasis C. Rogers, išryškina penkis dažniausiai pasitaikančius spontaniškos (intuityvios) laikysenos būdus direktyvinės pagalbos modelyje. Pagal šią schemą toliau bus nagrinėjamas pokalbio su bedarbe moterimi pavyzdys, parodant galimą neigiamą poveikį įgalinimui.

Socialinis darbuotojas kalbasi su 40 metų moterimi, kuri rengiasi dalyvauti bedarbių moterų integracijos į darbo rinką programoje.

Moteris, turinti aukštąjį pedagoginį išsilavinimą, prieš keletą metų neteko darbo. Jai nepavyksta išsidarbinti dėl menko pasitikėjimo savimi. Moteris turi šeimą, augina tris vaikus, vyriausiasis jų yra probleminio elgesio, sunkiai kontroliuojamas paauglys. Vyras dirba, bet, būdamas priklausomas nuo alkoholio, taip pat rizikuoja prarasti darbą. Situoktinių santykis pakankamai konfliktiškas. Vyras į vaikų auklėjimą beveik nesikiša. Moteris skundėsi, kad vyresnysis sūnus jai nuolat priekaištauja, kad ji, nepaisant aukštojo išsilavinimo, nesugeba rasti darbo. Moters santykis su vaiku sudėtingas, jai kelia rūpestį vaiko ateitis, nes yra požymių, kad gali išitraukti į probleminio elgesio jaunuolių grupę. Tačiau kuo griežčiau su juo elgiasi, tuo labiau jis priešinasi ir provokuoja.

1 lentelė. Direktyvios laikysenos ir jos neigiamo poveikio įgalinimui pavyzdys

	Eksperto aiškinamieji teiginiai	Paslėpta prasmė
Vertinimas	Jūs per daug dėmesio skiriate savo sūnaus provokacijoms; be to, gyvenate priklausomybe sergančio vyro ritmu ir pati tapote nuo jo priklausoma; pernelyg jautriai reaguojate į aplinkinių vertinimus ir nepasitikite savo jėgomis: tokia pozicija jums visai nenaudinga ir nepalanki ne tik išsidarbinant, bet apskritai nepadarys jūsų laimingos	Mano galia (ne tavo) įvardyti tavo klaidas ir nupręsti, kas gali padaryti tave laiminga
Interpretavimas	Jūsų vyriausio sūnaus elgesio priežastys neabejotinai gilesnės, paslėptos: be abejonės, taip yra ne tik dėl sunkiai išgyvenamo paauglystės laikotarpio, bet ir dėl to, kad nėra patenkinami emociniai jo poreikiai. O jūsų vyro alkoholizmo problemos taip pat rodo jo giluminį psichologinį pažeistumą bei nepatenkintus emocinius poreikius	Mano galia (ne tavo) suprasti, kas dabar vyksta tavo situacijoje ir kokios viso to priežastys
Palaikymas	Tokio amžiaus paaugliai dažnai maištauja, jiems būdingas probleminis elgesys. Nesijaudinkite, ilgainiui tai praeis. O vyro nepakeisi, reikia ieškoti būdų, kaip pačiai išgyventi	Mano galia (ne tavo) suprasti, kad problemos iš tiesų nėra
Papildoma informacija	Prašome pasakyti, ką veikia kiti vaikai namuose. Kaip jie reaguoja ir elgiasi, kai tėvas yra neblaivus?	Mano galia klausinėti visos reikalingos papildomos informacijos, kad aš (ne tu) galėčiau suprasti situaciją
Išeitis	Ar negalvojote nueiti į Priklausomybės ligų centre organizuojamas grupes alkoholikų artimiesiems? Jums reiktų palankyti tėvystės įgūdžių programą, kad išmoktumėte suprasti ir vertinti sūnaus problemas ir tinkamai elgtis su juo	Mano galia (ne tavo) suprasti, ko tau reikia

Kaip matyti, kiekvienas eksperto atsakymas turi eksplicitinę (aiškiai išreikštą) ir implicitinę prasmę (numanomą, paslėptą). Galima pasakyti, kad visi specialisto atsakymai veda prie vienos išvados: tik aš, ekspertas, galiu suprasti situaciją ir pasiūlyti sprendimus! Socialinis darbuotojas skuba klientui „paaiškinti situaciją“ ir pateikti „teisingus“ atsakymus bei veikimo variantus. Taigi akivaizdu, kad taip sumenkinamas žmogaus gebėjimas pačiam vertinti ir įsitraukti į pagalbos procesą.

F. Folgheraiter pagal *santykių strategijos* paradigmą siūlo pagalbos pokalbyje naudoti perfrazavimo techniką (pašnekovui „grąžinant“ jo ištaras). Pabandykime pasižiūrėti, kaip būtų galima perfrazuoti kliento žodžius ir dialogą pateiktame pavyzdyje (2 lentelė).

2 lentelė. „Santykių strategijos“ pagalbos pokalbyje pavyzdys

Perfrazavimas	Teiginiai	Paslėpta prasmė
(I refleksija)	Jūs sakėte, kad sūnaus elgesys jums kelia nerimą ir rūpestį dėl jo atcities.	Galite išsakyti problemą, gvildinti ją kartu su manimi ir taip įgauti galią veikti ir išėjusi iš šio susitikimo – mano padedama arba ir be mano pagalbos
(II refleksija)	Labai esate susirūpinusi ir dėl vyro alkoholio. Teigiate, kad kuo su sūnumi elgiatės griežčiau, tuo labiau jis provokuoja	

Svarbu, kad specialistas ne tik būtų empatiškas klientui, bet ir padėtų jam būti savo situacijos akivaizdoje, kad šis turėtų galimybę pats įvardyti dalykus, suprasti, kas vyksta, ir priimti tikrovę. Jis gali skatinti klientą imtis iniciatyvos valdyti ir kontroliuoti problemą. Žinoma, ne mechanškai perkeldamas ją klientui (pvz.: „Manau, kad jūs pajėgus tai padaryti, tai ir darykite!“), nes tokiu atveju galima suabejoti, ar klientas tikrai pasijus pajėgus veikti savarankiškai. Įdomu, kad problemos krūvis čia perkeliamas ne vienam iš pašnekovų, bet į jų santykį. Svarbu, kad klientas perteikiamoje infomacijoje gautų žinią, jog problema bus pasidalijama ir sprendžiama kartu su socialiniu darbuotoju – tai yra abiejų atsakomybė ir kompetencija.

Akivaizdu, kad tokia laikysena ir technika padeda kurti pasitikėjimu grindžiamą pagalbos santykį. Pasakyti klientui, kad jis geba pats spręsti problemas, yra tas pats, kas tvirtinti, kad jis yra vertingas. Tokia pradžios pozicija esmingai keičia pagalbos santykio ir pačios pagalbos koncepciją.

Apibendrintai galima pasakyti, kad įgalinimo darbas yra gana subtilus ir rizikingas, reikia nemažai pastangų ir kūrybiškumo. Tačiau tinkamai naudojamas gali būti efektyvus veikimo būdas, ypač dėl to, kad orientuojamasi į asmens centralumą pagalbos procese, o tai, galima sakyti, išreiškia pačios socialinės pagalbos esmę: veikti dėl žmogaus kartu su juo. Svarbu suprasti, kad profesionalui tokio darbo pradžia ir pagrindas – pripažinti žmogaus, kuriam norima suteikti pagalbą, vertę ir orumą, nes būtent specialisto požiūris į žmogų formuoja laikyseną, o kartu skatina ir veikimo būdą. Tam gali padėti sisteminga patirties refleksija, nuolatinis mokymasis, supervizijos.

3. Įgalinimas bendruomeninėse iniciatyvose: savivalbos atvejis

Minėta, kad itin efektyvias įgalinimo raiškos galimybes teikia bendruomeninės pagalbos modeliai, kuriuose įgalintojo vaidmuo tenka ne specialistui, bet bendruomenei. Taigi pokyčius čia daugiausia lemia priklausymo grupei ar bendruomenei patirtis ir iš ten gaunama pagalba, kuri jokiū būdu nėra profesionalios pagalbos pakaitalas. Pavyzdžys – savivalbos grupių veiklą¹. Bus remiamasi Italijos

¹ Savivalbos grupės – tai nedidelės grupinės struktūros, besiremiančios savanorystės principais, sudarytos iš lygiaiteisių narių, kurie reguliariai susitinka ir dalydamiesi patirtimi stengiasi patenkinti bendrus poreikius ir kartu išgyventi kokią nors gyvenimo problemą ar trukdį (Katz, Bender, 1976). Savivalbos pradžia pasaulyje siejama su anoniminių alkoholikų grupių atsiradimu ir plėtote JAV apie 1930 metus Vėliau jų pagrindu atsirado ir išplito įvairių rūšių savivalbos grupės, jungiančios skirtingų socialinių sluoksnių, profesijų, amžiaus žmones.

Lombardijos regiono ir Lietuvos šeimų (neįgalius vaikus auginančių, globėjų ir probleminio elgesio paauglių tėvų) savivalbos grupių dalyvių ir vadovų interviu analize (iš viso buvo atlikta 12 interviu) ir gretinama abiejų šalių grupių patirtis. Analizuojant interviu buvo siekiama atrinkti įgalinimo raiškos požymius, juos apibendrinti.

Reikia pasakyti, kad išskirtinis savivalbos grupių bruožas yra tas, jog į šias grupes buriasi žmonės, kuriuos jungia panašūs poreikiai ir problemos (pvz., neįgalus asmuo šeimoje, vaikų auklėjimo sunkumai, nedarbo problema ir pan.). Jų veikloje naudojamas dalijimosi patirtimi metodas, grupės vadovui (ekspertui) atliekant tik koordinatoriaus, skatintojo vaidmenį, išlaikant nedirektyvią poziciją. O daugelyje grupių vadovai kyla iš grupės narių. Tad čia veiklos tikslas nėra išspręsti problemas, bet veikiau pasidalyti jomis su kitais, palyginti savo patirtį ir išgyvenimus su panašaus likimo žmonėmis, siekti, kad žmonės išmoktų gyventi su problema, kitaip ją traktuotų, keistų požiūrį į save ir kitus (Gvaldaitė, 2006).

Dalyvių motyvacijos svarba. Kaip ir kiekvienam procesui, įgalinimui labai svarbus savivalbos grupių dalyvių ir vadovų motyvacijos veiksnys. Tyrimas atskleidė, kad stipri motyvacija rodo, kiek grupės nariai yra atviri ir pasirengę keistis, priimti skirtingus žmones ir jų patirtį, be to, užtikrina psichologinę atmosferą susitikimų metu, pagaliau nulemia veikos efektyvumą ir tęstinumą. Taip pat pažymėtina, kad dalyvių motyvacija gali būti sustiprinta visų grupės dalyvių ir jose vykstančių procesų. Šiuo požiūriu svarbu turėti galvoje, kad grupė ir joje vykstantys procesai yra neprilyginama atskirų jos dalių sumai – jose kuriamas potencialas yra kur kas didesnis nei kartu sudėti visi procese dalyvaujantys komponentai.

Grupės vadovų ir dalyvių patirtis apibendrinama 3 lentelėje.

3 lentelė. Dalyvavimo grupėse motyvacija

	Globėjų	Neįgalių vaikų tėvų	Tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų
Italijos	Pasidalyti sunkumais, palyginti savo patirtį su kitų; grupė tampa vieta, kur žmogus yra laukiamas, suprastas, mylimas	Poreikis bendrauti, turėti vietą, kur galima pasidalyti savo problemomis, jaustis suprastam	Noras pasidalyti problemomis su kitais, kartu ieškoti sprendimų variantų
Lietuvos	Pasidalyti sunkumais, palyginti savo patirtį su kitų; grupė tampa vieta, kur žmogus yra laukiamas, mylimas, pripažįstamas, suprastas; noras įgyti žinių	Poreikis bendrauti, turėti vietą, kur galima pasidalyti problemomis; noras įgyti žinių	Poreikis bendrauti, turėti vietą, kur galima pasidalyti problemomis, jaustis priimam, suprastam; noras įgyti žinių

Kaip matyti, lietuvių ir italų vadovų bei dalyvių nuomonė apie dalyvavimo motyvaciją yra panaši: žmonės lankosi grupėse, nes susitinka panašias problemas išgyvenančių, su kuriais jomis gali pasidalyti, atsiranda artimi ir reikšmingi ryšiai, nes dauguma dalyvaujančių jų išgyvena vienatvės ir socialinio uždarumo jausmus. Taigi savivalbos grupių dalyvių pagrindinė motyvacija – poreikis bendrauti, priklausyti kitiems, kurti pozityvius ir solidarius santykius. Pažymėtina, kad lietuvių grupėse, be minėtų aspektų, kiek labiau išsiskyrė poreikis geriau susipažinti su specifinėmis problemomis (neįgalumo, globos, vaikų auklėjimo), įgyti įgūdžių ir žinių, mokytis.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad išvardyti poreikiai prieš dalyviams priklausant grupėms buvo pasyvūs, užslopinti, kartais nežinomi. Dalyviams įsitraukus į grupių veiklą, šie poreikiai buvo išjudinti, atskleisti, atgaivinti. Galima sakyti, kad jie tapo skatinamąja jėga, „kuru“ dalyvių motyvacijai.

Iš čia darytina prielaida, kad su dalyvaujančiųjų motyvacija glaudžiai susijęs jų įgalinimo procesas: nes stipri motyvacija dar daugiau gali atverti naujovėms, padėti priimti kitų asmenų patirtį ir mokytis iš jų, prisidėti prie teigiamos grupės proceso, skatinti užimti aktyvią poziciją tikrovės atžvilgiu, siekti daugiau savarankiškumo ir atsakomybės. Kita vertus, artimi santykiai su grupės nariais, palanki atmosfera – tai sąlygos, stiprinančios motyvaciją. Reikia pažymėti, kad, skatinant dalyvių motyvaciją – ieškant galimybių įvertinti kiekvieną grupės narį ir įtraukti į procesą, siekiant grupėje palankios ir draugiškos atmosferos, turiningų susitikimų, prasmingų rezultatų – svarbus vaidmuo tenka vadovui, kad dalyvaujantys grupėje suvoktų naudą sau ir pasijustų svarbūs bei reikalingi kitiems.

Savivertės stiprinimas, santykių kismas. Interviu analizė atskleidė savivalbos grupėse dalyvaujančių asmenų savivertės didėjimo tendencijas, savivertę apibrėžiant kaip asmens savęs paties, savo galimybių, savybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimą. Svarbu, kad nuo savivertės priklausau žmogaus santykiai su aplinkiniais žmonėmis, jo savikritiškumas, reiklumas sau, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes (Psichologijos žodynas, 1993).

Galima teigti, kad šis aspektas daugiau ar mažiau išryškėjo visose grupėse: paprastai iš pradžių visų savivertė esti maža, pavyzdžiui, dažnai šeimos išgyvena kaltę dėl vaikų situacijos (jų neįgalumo, probleminio elgesio ir nesugebėjimo jo valdyti ir kt.). Ypač ryškiai tai pasireiškia neįgalūs vaikus auginančių tėvų grupėje: tokia tendencija fiksuojama tiek Italijos, tiek Lietuvos grupėse. Kaip parodė interviu, tokiam tėvų įsitikinimui susiformuoti turi įtakos visuomenės požiūris ir bendra kultūra, giminaičių ir artimųjų, aplinkinių nuostatos. Tačiau dalyvaujant savivalbos grupėse įvyksta pokyčių. Tiek Italijos, tiek Lietuvos neįgalųjų savivalbos grupėse išryškėjo, kad laikui bėgant grupių dalyviai, susipažinę su tokio paties likimo ir tas pačias problemas išgyvenančiais žmonėmis, pamažu pradeda atsikratyti kaltės ir gėdos jausmo, įgauna saugumo ir užtikrintumo, geba laisvai kalbėti su kitais apie savo problemas. Tai, kaip pažymėjo respondentai, esmingai keičia santykius ir šeimoje, ir su aplinkiniais, ir visuomenėje. Tyrime išryškėjo, kad pamažu dalyvaujantys grupėje pradeda pripažinti esą svarbūs ir vertingi, gali gyventi visavertį gyvenimą. Paprastai toks reikšmingas momentas įvyksta tada, kai dalyviai pradeda pripažinti, jog veikloje dalyvauja pirmiausia dėl savęs, įvertindami realią naudą savo gyvenimui.

Ekspertų ir dalyvių patirtis apibendrinama 4 ir 5 lentelėse:

4 lentelė. Ekspertų apibūdinti pokyčiai

	Globėjų	Neįgalųjų tėvų	Tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų
Italijos	Savivertės didėjimas, santykių su šeimos nariais pasikeitimas, tolerancijos didėjimas, požiūrio į globojamą vaiką kismas	Savivertės didėjimas, socialinė integracija (išėjimas iš vienvietės), kaltės jausmo atsikratymas, sąmoningumo šeimos poreikių atžvilgiu didėjimas, gebėjimas klausytis ir išgirsti kitą	Santykių su šeimos nariais, vaikais pasikeitimas; pagalba sprendžiant problemas
Lietuvos	Požiūrio ir elgsenos globojamo vaiko atžvilgiu kismas	Vienvietės įveikimas, išsivadavimas iš kaltės jausmo	Santykių su sutuoktiniu, vaikais ir kitais šeimos nariais gerėjimas

5 lentelė. Dalyvių apibūdinti pokyčiai

Ypatumai	Globėjų	Neigaliųjų tėvų	Tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų
Italijos	Savivertės, santykių su partneriu, vaikais gerėjimas; požiūrio į globojamą vaiką kismas	Išsivadavimas iš kaltės jausmo, vienatvės įveika; aktyvumas ir iniciatyvos gyvenime atsiradimas	Savivertės didėjimas, sąmoningas asmeninės situacijos priėmimas, santykių su vaikais pokyčiai
Lietuvos	Santykių su globojamu ir biologiniais vaikais pasikeitimas	Savivertės didėjimas, santykių su šeimos nariais ir artimaisiais gerėjimas	Savivertės didėjimas, savo ribotumo suvokimas, santykių su šeimos nariais gerėjimas

Kaip matyti iš lentelėse pateikiamų duomenų, pokyčiai, vykstantys asmeniniame gyvenime ir keičiantys santykius su šeimos nariais, aplinka, yra savivalbos proceso padarinys. Suprantama, kad veiksmai, elgesys, santykiai keičiasi pirmiausia keičiantis požiūriui į save ir į tikrovę, didėjant sąmoningumui, savivertei. Tačiau pats svarbiausias pokytis turbūt yra tas, kad dalyvių gyvenime atsiranda nauja draugija, socialinis tinklas, t. y. žmonės, gyvenantys panašiomis problemomis ir rūpesčiais. Tai ypač svarbu tiems, kurie ilgą laiką dėl asmeninių problemų socialiai izoliavosi ir jautė poreikį bendrauti, priklausyti kitiems.

Tarpasmeninių santykių su grupės dalyviais kismas. Interviu išryškėjo, kad santykiai, kuriami su grupės dalyviais, dažnai perauga į bendravimą už grupės susitikimų ribų, net į draugystės ryšius. Respondentų papasakota patirtis rodo, kad toks bendravimas tiek italams, tiek lietuviams yra paprasto, kasdienio pobūdžio, išreiškia poreikį ir norą dažniau matytis su žmonėmis, kurie turi tų pačių problemų, aptarti tai, ko nespėjama per grupės susitikimus. Galima sakyti, kad toks bendravimas rodo, jog asmuo išsiugdė tam tikras kompetencijas, kad atsivertų kitiems, pripažintų, jog grupės dalyviai jam tampa svarbūs ir artimi, tai yra tarsi grupėje vykstančio įgalinimo proceso padarinys. Antra vertus, kaip anksčiau teigta, toks artimas bendravimas stiprina dalyvių motyvaciją ir įsitraukimą į grupę. Kartu interviu analizė atskleidė, kad lietuviams santykiuose būdingesnis santūrumas, pavyzdžiui, jie daugiau bendrauja telefonu, susitinka rečiau ir apie draugystės ryšius kalba nedrąsiai. O italai dažniau susitinka pietauti ar vakarienauti, dalyvauja išvykose, kultūriniuose renginiuose, labiau pabrėžia draugystę. Interviu nustatyta, kad tai lemia ne tik kultūriniai šalių skirtumai, bet svarbų vaidmenį vaidina ir grupių vadovai, nes italų vadovai skatina tokį bendravimą, patys organizuoja kultūrinius renginius ir stengiasi į juos įtraukti ir grupės narius. To sąmoningai siekiama grupių veikla.

Atsižvelgiant į tyrimo metu išryškėjusį patyrimą, daroma prielaida, kad draugystė, bendravimas yra svarbūs veiksniai ugdant savivalbos grupės dalyvių savarankiškumą ir gali būti jiems atrama, kai šie nebelankys grupės.

Kompetencijos kaitos tendencijos. Vertinant respondentų patirtį atspirties tašku buvo pasirinkta socialinės kompetencijos samprata, apibūdinama kaip naujų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų įgijimas dalyvaujant savivalbos grupėse. Nors savivalbos grupėse nekliamas dalyvių kompetentingumo ugdymo tikslas, nesiekiamo, kad jie taptų traktuojamų klausimų ekspertai, interviu atskleidė, kad dalyviai neišvengiamai didina savo kompetencijas ne tik pažinimo, bet žmogiškumo ugdymo plotmėje (atvirumo, pakantumo, kantrybės ir pan. didėjimas). Kartu galima paminėti dalyvių pasiekimus bendradarbiaujant su valstybinėmis socialinėmis tarnybomis, švietimo įstaigomis, kai jie tampa lygiaverčiais partneriais, gebančiais reikšti ne tik trūkumus ir pretenzijas, bet ir konstruktyviai bendradarbiauti siekiant bendrą tikslą ar aptariant specifinius klausimus (savivalbos sklaidos, šeimos instituto stiprinimo, vaikų globos sistemos tobulinimo, pagalbos auginant neįgalius vaikus ir pan.).

Interviu įvardyta, kad grupėse tobulinami bendravimo įgūdžiai (mokomasi išklausti kitus, išgiginti į kito žmogaus poreikius ir problemas, galiausiai suteikti laiko ir erdvės jiems pasisakyti). Kaip parodė tyrimas, tai neišvengiamai turi įtakos santykiams šeimose, su vaikais, specialistais.

Nustatytas kai kurių Italijos grupių dalyvių gebėjimas apibendrinti ir susisteminti patirtį ir žinias, įgytas susitikimuose, ir jas skleisti visuomenėje – viešuose tarptautiniuose ir šalies (Italijos) renginiuose (seminaruose, konferencijose), žiniasklaidoje. Tokios sklaidos apraiškų nepastebėta Lietuvos grupėse, nors remiantis interviu medžiaga galima daryti prielaidą, kad tam būtų pakankamas žmogiškųjų išteklių ir gebėjimų potencialas.

Italijos savivalbos grupėse sužinota, kad kai kurie grupėse dalyvavę nariai, išsiugdę vadovavimo grupėje įgūdžių, sukūrė naujas savivalbos grupes ar net asociacijas. Šios tendencijos nesusiformavo lietuvių grupėse. Tikėtina, kad taip yra dėl to, kad to nesiekė grupės vadovai ir tai nebuvo numatyta grupių programose.

Lietuvių grupėse, be dalijimosi patirtimi ir mokymosi iš patirties, bendrystės su kitais nariais, buvo pabrėžiama informacijos ir žinių, naujos literatūros sklaida ir diskusijos grupėse specifinėmis temomis: neįgaliesiems – apie gydymo būdus ir vaikų raidos pažangą, taikant ugdymo metodus, laikyseną tam tikrais sutrikusio vaikų elgesio momentais, santykius su šeima ir giminaičiais, nepažįtamaisiais, neįgaliųjų užimtumą, mokymo, socialinės ir psichologinės paramos klausimus; globėjų šeimoms – informacija apie globjamų vaikų socialines ir psichologines problemas, santykius su globėjų šeimos nariais, šeimos gyvenimo pokyčius, veiksmingesnes auklėjimo formas, socialinius ir teisinius globos organizavimo aspektus; tėvų, turinčių paauglių auklėjimo problemų, grupėse suteikiama psichologinių žinių apie vaikų elgesio priežastis ir padarinius, aptariami ir siūlomi nauji auklėjimo modeliai (pvz., skatinimų sistema, šeimos gyvenimo taisyklės ir kt.).

Pažymėtina, kad žinias perteikia grupės vadovai, kartais į grupės užsiėmimus pakviečiami specialistai kalbėti specifinėmis temomis. Informaciją sklaidžia ir patys dalyvaujantys: siūlydami tam tikrą literatūrą, seminarų, konferencijų medžiagą.

Pagaliau savivalbos ekspertų ir dalyvių patirtis leidžia daryti išvadą, kad šeimų savivalbos grupėse atgaiviamos ir puoselėjamos vertybės perduodamos santykiuose su šeimos nariais ir makroaplinka. Kadangi nagrinėjamos temos ir klausimai susiję su visu šeimos branduoliu (net ir tais atvejais, kai susitikimuose dalyvauja tik vienas narys, keliami klausimai yra skirti visai šeimai), neabejotinai prisidedama prie šeimos gerovės stiprinimo. Grupėse ypač pabrėžiamas šeimos narių santykių vertingumas, tėvų autoriteto svarba, vaikų ugdymo atsakomybė, socialinis šeimos atvirumas, kuris yra priešingas toms šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojančioms nuostatoms, kurios šeimos santykių nelaiko vertingais ir galinčiais skatinti socialinius pokyčius.

Socialinio aktyvumo pokyčiai. Nustatyta, kad savivalbos grupės tiek Italijoje, tiek Lietuvoje dalyviams tampa viena iš vietų, kurioje jie gali įgyvendinti kultūrinius, socialinius ir dvasinius siekius. Daugiausia tai yra poreikis kurti prasmingus socialinius ryšius (priklausyti bendruomenei) ir dalyvauti kuriant bendrąją gerį. Tyrimų analizė atskleidė, kad prieš dalyviams ateinant į grupes, tie siekiai nebuvo pakankamai įgyvendinti, nes dauguma grupių dalyvių buvo uždari, mažai bendravo su aplinka (tai ypač ryšku neįgaliųjų ir tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų, grupėse). Grupės veikla daugeliui padėjo tapti aktyvesniems ir veiklesniems, įgyti spontaniškumo ir kūrybingumo, padėjo jiems įveikti dvasinį silpnumą, atsiradusį dėl to, kad žmonės, paveikti socialinių problemų (vaikų neįgalumo, probleminio elgesio ir kt.), izoliavosi. Spontaniškumas ir kūrybingumas buvo jaučiamas dalyvių santykiuose su šeimos nariais ir aplinka, dalyviams įsitraukiant į socialines iniciatyvas – dalyvaujant ir organizuojant renginius, kuriant naujas savivalbos grupes, platinant informaciją apie savivalbos reikšmingumą, kuriant ir plėtojant savivalbos kultūrą.

Visi Italijos respondentai pažymėjo, kad šiandien vykstant visuomeniniams pokyčiams, šeimos aktyvėja, tampa ne tik socialinės paramos projektų partneriais, bet ir aktyviau dalyvauja visuome-

nės gyvenime. Respondentų teigimu, savivalbos grupių patirtis skatina taip dalyvauti. O savivalbos kultūra Italijoje, dalyvių nuomone, formuojama ir skleidžiama būtent savivalboje dalyvusių iniciatyva – jiems kuriant naujas grupes ir net asociacijas, skleidžiant savivalbos metodologiją. Socialinio aktyvumo tendencijos apibendrinamos 6 ir 7 lentelėse.

6 lentelė. Socialinis grupių dalyvių aktyvumas ekspertų požiūriu

	Globėjų	Neįgaliųjų tėvų	Tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų
Italijos	Aktyvus pilietinis dalyvavimas – socialinės ir šeimos politikos gerinimo pasiūlymai, savivalbos sklaida, dalijimasis patirtimi viešuose susitikimuose	Aktyvus pilietinis dalyvavimas – naujų grupių kūrimas, savivalbos sklaida, dalyvavimas šalies ir tarptautiniuose renginiuose, naujų grupių ir asociacijų kūrimas	Pilietinio dalyvavimo pradžia: savivalbos sklaida žiniasklaidoje, siekiant pakviesti į grupę naujų narių; ketinimai kurti naują grupę
Lietuvos	Nėra	Išspausdintas dviejų dalyvių straipsnis apie savivalbos patirtį populiariame Lietuvos dienraštyje	Nėra

7 lentelė. Socialinis aktyvumas grupės dalyvių požiūriu

	Globėjų	Neįgaliųjų tėvų	Tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų
Italijos	Dalijasi patirtimi viešuose renginiuose, parapijose; ketina aktyviau kviesti įsitraukti į grupę naujas šeimas	Pati respondentė nedalyvauja, tačiau kiti grupės dalyviai – taip	Pati respondentė nedalyvavo, bet ateityje norėtų rengti viešas akcijas, kurių metu pakviestų į grupes naujų narių, ketina organizuoti tokią grupę tėvams mokykloje, kurioje dirba
Lietuvos	Pati nedalyvauja, manytų, kad šį darbą turėtų atlikti grupės arba organizacijos vadovai	Kartu su viena grupės dalyve parengė straipsnį apie grupės patirtį, bet tai buvo vienkartinis atvejis	Pati nedalyvauja, manytų, kad šį darbą turėtų atlikti grupės arba organizacijos vadovai

Kaip matyti iš lentelėse pateikiamų duomenų, lietuvių grupėse iš esmės nėra socialinio aktyvumo apraiškų, be to, grupėse neskatinama tokia veikla. Manytina, kad daugiau dėmesio skiriama grupės vidaus procesams, galbūt dėl to jos yra pakankamai uždaros, mažai žinomos visuomenėje. Be to, pastebėta, kad Lietuvos grupėse apskritai menkai suvokiami visuomeninės – bendruomeninės veiklos privalumai. Antra vertus, pokalbiuose su lietuvių vadovais išryškėjo, kad savivalbos grupių pilietinio dalyvavimo perspektyva atrodė nauja ir neįprasta, bet iš esmės įgyvendinama. Todėl, nepaisant menkesnės patirties sklaidos, fiksuojamas žmogiškasis potencialas šiam svarbiam grupių veiklos aspektui plėtoti. Matyt, ir čia reiktų, kad vadovai daugiau informuotų ir skatintų tokius procesus.

Taigi interviu analizė akivaizdžiai parodė, kad savivalbos grupės nėra tik paprasta savitarpio pagalba grindžiama veikla, bet yra konkreti socialinio solidarumo iniciatyva, kuri peržengia uždaros sistemos ribas ir tampa bendrojo gėrio realizavimo galimybė. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kaip savivalbos grupių, kaip bendruomeninių iniciatyvų, veikloje aktualizuojamas asmenų įgalinimo siekis. G. Rossi (2003) teigimu, bendruomeninėje veikloje galima išvystyti tiek įgalinimo procesą (angl. *empowering*), tiek rezultatą (angl. *empowered*). Šiuo atveju savivalbos grupių tyrimas patvirtina, kad tokie dariniai taip pat gali būti apibūdinami tiek pagal procesą, nes tada grupės yra kaip

priemonė, suteikianti žmonėms geresnę gyvenimo kokybę, siekiant ugdyti dalyvaujančiųjų savarankiškumą, tiek pagal rezultata, kurį parodo dalyvių konkretūs veiksmai (naujų grupių, bendruomenių kūrimas, dalyvavimas pilietinėse iniciatyvose), kylantys suaktyvinus žmogaus vidinį potencialą.

Pagaliau savivalbos grupių veikloje galime atpažinti susipynusius individualų ir bendruomeninį įgalinimo lygmenis. Individualus įgalinimas atsiskleidžia per nuolatinį grupėms priklausančių asmenų brandos ir sąmoningumo didėjimą, gebėjimų spręsti problemas įgijimą, santykių su šeima ir aplinka gerinimą. O savivalbos grupės bendruomeninio įgalinimo raišką galima pastebėti tada, kai jos nariai įsitraukia į platesnius visuomeninius procesus, telkia žmogiškuosius išteklius, kurie suteikia galimybę kurti visuminę žmogaus gerovę.

Išvados

Įgalinimo procesas, apibūdinamas kaip asmenų kompetencijų ir vidaus galių suaktyvinimas siekiant teigiamų pokyčių jų gyvenime, yra veiksmingas socialinės pagalbos modelis, pasireiškiantis per individualaus ir bendruomeninio darbo su asmeniu dimensijas. Esama įvairių šio proceso teorinių interpretacijų. Įgalinimo santykių strategijoje, kurią išplėtojo F. Folgheraiter, akcentas teikiamas specialisto ir kliento santykiui, per kurį siekiama pagalbos reikalingo asmens įgalinimo – tiesiogiai įtraukiant jį į pagalbos procesą, skatinant jo savarankiškumą ir atsakomybę, kartu palaikant jo iniciatyvumą. Bendruomeninėse iniciatyvose įgalintojo vaidmenį atlieka grupė arba bendruomenė kaip visumos vienetas.

Lietuvos ir Italijos šeimų savivalbos grupių analizėje išryškėjo bendruomeninis įgalinimo procesas, pasireiškęs dalyvių motyvacija, savivertės pokyčiais, didėjančia socialine kompetencija, gerėjančiais šeimos ir tarpasmeniniais santykiais, socialinio aktyvumo tendencijomis. Jame susijungia individualus (vidinių žmogiškųjų išteklių stiprėjimas, teigiami asmeninės ir šeimos gerovės pokyčiai ir kt.) ir bendruomeninis įgalinimo (grupių ir bendruomenių dalyvavimas visuomeniniuose – bendruomeniniuose procesuose) lygmenys. Nors socialinio aktyvumo aspektu lietuvių savivalbos grupių dalyviai mažiau aktyvūs nei italų, tokių iniciatyvų plėtotė, yra įmanomas ir aktyvesnis lietuvių dalyvavimas socialiniuose ir politiniuose procesuose. Tyrimo duomenys parodė, kad tai sietina ne tik su kultūriniais ir socialiniais šalių savitumais, bet ir su grupių vadovų funkcijomis, taikomos savivalbos metodologijos ypatumais (italų grupėse dalyvių pilietiškumo ugdymas yra vienas iš šių grupių veiklos tikslų).

Tyrimas atskleidė, kad įgyvendinant įgalinimo strategijas galima prisidėti tiek prie asmeninės žmogaus gerovės, tiek prie naujų socialinės pagalbos formų kūrimo, todėl socialinio darbo, kaip mokslo ir profesijos, formavimosi kontekste būtų aktuali platesnė tokių metodų ir patirties sklaida.

Empowerment in the social work

Summary

The article analyses the process of empowerment which is applied in social and community psychology as well as in practical social work, particularly on the level of community models. There is a shortage of comprehensive studies and researches about empowerment in Lithuania. The article presents the theoretical concept of empowerment and, based on analysis of practical cases and interview, reveals its practical manifestation in individual and community support models. Research methods: comparative analysis of scientific literature, case study, interview with leaders of family self-help groups (experts) and participants of Lithuania and Lombard region, Italy.

Empowerment is described as an ability to “take life in one’s hands”, to put an effort to change it, to take an active position towards the reality. F. Folgheraiter emphasizes the dimension of the relationship between the one who empowers and the one who is empowered, – in that sense empowerment is like a strategy of intervention where an important part is attributed to the ability of doing together with the person who needs help in such a way that his/her believes and competences would not be harmed. The article discusses examples of cases where empowerment has been applied in the process of individual work with a client and self-help groups that are considered as community-help methods.

The analysis of individual cases and interview with self-help groups has revealed that empowerment can be an effective strategy of social support which helps to assess inner and outer resources of a client and to involve him/her into the helping process. Self-help groups can be understood either as the process of empowering or as the result (empowered); they seek welfare of the involved persons and their participation in larger social processes. There fore empowerment in these groups manifests itself both on individual and community levels.

Keywords: social work, empowerment, helping process, self-help groups, community activity.

Literatūra

1. Adams, R. *Social work and empowerment*. New York: Palgrave Macmillan, 1996. 214 p.
2. Bruscialioni, M. *La societa' liberata*. Milano: Francoangeli, 1994.
3. Folgheraiter, F. *L'utente che non c'e'*. Trento: Erickson, 2002. 333 p.
4. Folgheraiter, F. *Teoria e metodologia del servizio sociale*. Milano: Francoangeli, 1998. P. 403–427.
5. Gvaldaitė, L. *Šeimų savivalda – subsidiarumo patirtys Lietuvoje ir pasaulyje*. Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. T. 20. Vilnius: Katalikų akademija, 2006. P. 327–341.
6. Levin M., Perkins, D. *Principles of Community Psychology*. New York: Oxford
7. University Press, 1987.
8. Mucchielli, R. *Apprendere il counseling*. Trento: Erickson, 1996.
9. *Psichologijos žodynas*, Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidykla, 1993. P. 263.
10. Rossi, G. *Temi emergenti di sociologia della famiglia: la rilevanza teorico empirica della prospettiva relazionale*. Milano: Vita e Pensiero, 2003.
11. Rappaport, J. Terms of empowerment Exemplars of Prevention: Towards a Theory of Community Psychology. *American Journal of Community Psychology* (15), 1987, p. 121–148.
12. Swift C., Levine G. Empowerment – an Emerging Mental Health Technology. *American Journal of Community Psychology* (9), 1987, p. 179–191.

Igalinimas socialiniame darbe

Santrauka

Straipsnyje siekiama atskleisti igalinimo (*empowerment*) strategijos teorinius matmenis ir raiškos būdus socialinio darbo procesuose, aptariami jos taikymo privalumai bei kylančios dilemos, reikšmė lietuviškojo socialinio darbo teorijai ir praktikai. Lyginant Lietuvos ir Lombardijos (Italijos) regiono savivalbos grupių patirtis, išryškinamas individualus ir bendruomeninio igalinimas, kaip veiksminga pagalbos asmeniui ir bendruomenės plėtotės strategija.

Įteikta 2009 m. liepos 10 d.